

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Academic Journal of History and Idea

ISSN: 2148-2292

10 (5) 2023

<https://doi.org/10.46868/atdd.2023.306>

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş tarihi | Received: 10.09.2023

Kabul tarihi | Accepted: 01.10.2023

Yayın tarihi | Published: 25.10.2023

Hilal Kahraman

<https://orcid.org/0000-0001-7627-3679>

Assistant Professor, Izmir Kâtip Çelebi University, Faculty of Social Sciences and Humanities, Department of Philosophy, Turkey, hilal.kahraman@ikcu.edu.tr

Atıf Künyesi | Citation Info

Kahraman, H. (2023). Bilim Savaşları: Bilime Postmodern Yaklaşım Üzerine. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 10 (5), 1511-1528.

Bilim Savaşları: Bilime Postmodern Yaklaşım Üzerine

Öz

Bilim Savaşları; modern bilimciler ile sosyal bilimci postmodernist entelektüeller arasında var olduğu öne sürülen ayrımlara dayalı bir tartışma durumudur. Akademik çevreleri uzun zamandır meşgul eden bu savaş, dünyayı açıklama konusunda her iki alanın da kendi yöntemlerini, kendi doğrularını savundukları ve karşı tarafı eksik ya da yanlış olarak tanımladıkları yazılarıyla devam etmektedir. Alan Sokal'ın Social Text dergisine gönderdiği aldatıcı makalesini ifşa etmesiyle beraber duyulan Bilim Savaşları, postmodern düşüncenin etkisiyle bilimin yapısının açıklanış tarzlarının değişiminin bir sonucudur. Her iki taraf içinde var olan bu savaş durumunda modern bilimin pozitivist bakış açısıyla nesnel doğruları üretme iddiası karşısında, postmodern bilim eleştirmenleri ve karşıt bilim tezlerinin görecilik temelli evrensellik karşıtlığı, bilimin yapısının ve bilimsel bilginin özelliğinin tartışılması ve anlaşılabilmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Bu makalede Bilim Savaşları'nın nasıl başladığı, modern bilim insanları ve postmodern bilim insanlarının öne sürdüğü iddiaların başlıcalarının neler olduğu ve tarihsel sürecini etüt etmek amaçlanmaktadır. Her iki tarafın öne çıkan ilk temsilcilerinin düşünceleri ve özellikle Bilim Savaşları tartışmasının duyulmasını sağlayan Alan Sokal'ın problem hakkındaki kitap ve makaleleri aracılığıyla nitel araştırma yöntemi kullanılarak konu incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Alan Sokal, Bilim Savaşları, Postmodern Bilim, Görecilik, Modern Bilim

Science Wars: On the Postmodern Approach to Science

Abstract

The Science Wars is a debate based on the alleged distinctions between modern scientists and social scientist postmodernist intellectuals. This war, which has occupied academic circles for a long time, continues with the writings of both fields defending their own methods and their own truths in explaining

the world and defining the other side as incomplete or wrong. The Science Wars, which were heard with the disclosure of Alan Sokal's deceptive article in the journal Social Text, are the result of the change in the ways of explaining the structure of science under the influence of postmodern thought. In this war situation, which exists on both sides, the claim of modern science to produce objective truths from a positivist point of view, versus the relativism-based opposition to universality of postmodern science critics and counter-science theses, leads to the need to discuss and understand the structure of science and the nature of scientific knowledge. In this article, it is aimed to analyse how the Science Wars started, what are the main claims put forward by modern scientists and postmodern scientists, and its historical process. Through the thoughts of the first prominent representatives of both sides and especially Alan Sokal's books and articles on the problem, which made the Science Wars debate heard, the subject will be analysed using qualitative research method.

Keywords: Alan Sokal, Science Wars, Postmodern Science, Relativism, Modern Science

Giriş

Bilimsel devrim 1543 yılında Kopernik Devrimi'yle başlayan, Newton Fiziği aracılığıyla olgunlaşan, bilime getirdiği yeni epistemoloji ve yöntem anlayışıyla bilim tarihinde öne çıkan bir süreçtir. Bu dönemde dünyayı algılama şeklinde gerçekleşen devrimsel değişim aynı zamanda bilim ve bilgi anlayışına da yansyarak bu alanlarda da değişime neden olmuştur. Francis Bacon'un tümevarımsal yöntemi öne çıkaran, Aristotelesçi tümdengelimsel bilgiyi eleştirdiği, deneysel yöntemi önemseydiği bilim anlayışı onun pozitivistimin ve bilimciliğin ilk büyük temsilcilerinden olmasını sağlamıştır (Russell, 2017, s. 97). Artık Newton'un fiziğinde olduğu gibi gelecek için öngörmeyi sağlayan bir bilgi üretmek bilimde doğru bilgiye ulaşmanın bir göstergesi olarak kabul edilmiş ve önemli hale gelmiştir. XIX. yüzyıla gelindiğinde bilimde ortaya çıkan gelişmelerle birlikte modern bilim etkinliği gerçek bilgiyi üretme iddiasında olan bir konuma yükselmiştir. Auguste Comte'un pozitivistimiyle desteklenen en güvenilir, gerçek ve doğru bilgiyi ürettiği öne sürülen bilim, ayrıcalıklı yapısıyla başka alanları da açıklayabilecek bir konumda görülmektedir. Artık bilimsel söylemin diğer metafizik söylemlerden ayrılması için nesnel bir ölçüt belirlemek gerekli hale gelmiştir. Viyana Çevresi'nin de çalışmalarıyla felsefenin görevi artık bilgiyi bilimsel kılabilen niteliklerin anlaşılabilmesi için yol göstermektir ve felsefe bilime yardım etmesi gereken düşünsel bir etkinlik olarak görülmektedir. Bilimsel bilgi ve yöntemle ilgili tartışmalarda özellikle nesnellik, evrensellik ve doğruluk gibi kavramlar ön plana çıkarken, bilimin yapısını içsel bir yaklaşımla, rasyonel açıklama tarzıyla tanımlama çabaları ortaya çıkmaktadır. Newton'un fizik yasalarını ortaya koyan kuramsal yapı çözümlemesi pozitivist bakış açısına sahip Viyana Çevresi'nin

mantıksal çözümleme metodu haline gelmiştir ve yöntem olarak doğrudan doğrulama kullanılmaktadır.

Uzun zaman geçerliliğini koruyan bu epistemoloji ve yöntem 1900'lü yıllarla Einstein'ın Görelilik Kuramı, Kuantum Fiziği, Darwin'in Evrim Teorisi, Freud'un Psikanaliziyle birlikte pozitivist sınırların dışına çıkan yeni bir bakışla yorumlanmaya başlamıştır. Bilimselliğin ölçütü artık bilimi metafizik olandan ayırmak için değil bilimi sahte olan bilimlerden ayırmak için kullanılacaktır, doğrulama ölçütü yumuşatılarak yerine empirik olarak doğrulanabilir önermeler içeren kuramların sınanması ve yüksek oranda pekiştirilmiş önermelerin bu açıdan değerlendirilmesi öne çıkmıştır. Neo-pozitivist olan bu yaklaşım için *“bilimsel bir kuramın içsel yapısının çözümlenmesi ve bu çözümleme sonrasında kuramın sınırlandırma ayracına uygun olup olmadığının belirlenmesi”* (Anlı, 2013, s. 5). bilim felsefesinin konusu ve amacı olmuştur. Ortaya çıkan XIX. yüzyıl bilimi, üretmiş olduğu bilginin nesnel yapısıyla en sağlam ve güvenilir bilgi olduğu iddiasındadır ve her anlamda kutsallaştırılan bir söylemle epistemolojik olarak öncü hale gelmiştir. Bu süreçte bilimsel devrim metafiziksel söylemlerden bilimsel söylemlere geçişi simgelemektedir, ancak karşıt bilim tezlerini üreten ve bu tezlerle desteklenerek öne sürülen postmodern durum bilimin kendi içindeki yapısının metafizik söylemler içerip içermediği tartışmasını ortaya çıkarmaktadır. Bu tartışmanın öncülerinden Karl Raimund Popper yanlışlamacılık olarak bilinen kuramıyla pozitivistin sonunu getirdiği iddiasındadır (Popper, 2005, s.99). Popper'in bilimsel sınırı belirleme aracı yanlışlanabilirlik, sınama araçlarıyla bilimsel kuramların yanlışlanabilirlik açısından bilimselliği belirlenmektedir. Kuramı önceleyen Popper için iki farklı kuramdan türetilen tikel önermelerin sınanması, kuramların karşılaştırılması için bir ölçüt sağlayamamaktadır, yanlışlanabilirlik ölçütü öznel durumları açıklamakta eksik kalmaktadır, böylece karşıt bilim tezlerinin ortaya çıkmasına yol açılmaktadır.

Thomas Kuhn'un paradigma temelli bilim anlayışı ile postmodern eleştirilerin ve karşıt bilim tezlerinin odağına yerleşen modern bilim otoritesine şüpheyle bakılmaya başlanmıştır. Baskın bilim anlayışının temelsiz olduğu, otoriteye bağımlı olduğu, farklı bilim anlayışlarının da gerçekliği açıklamak konusunda önemli olabileceği iddialarıyla bilimin yapısına dışsal bir açıklama getirilmek istenmektedir. Postmodern bu görüşler göreceli yaklaşımlarıyla sarsılan bilim imgesinin değişmesini sağlamışlar ve modern bilimin sanık sandalyesine oturtulması aracılığıyla savaş açmışlardır. Bilim Savaşları XX. yüzyılda bilim felsefecilerinin bilimsel yöntem ve bilimin yapısı üzerine yaklaşımları ile şekillenmiş olsa da aynı zamanda kültürel ve toplumsal temelleri de olan postmodern bakış ve eleştiriler de ayrışmanın temelinde bulunmaktadır. Özellikle 1900'lü yılların başında Frankfurt Okulu'nun eleştirel teorisiyle

marksizme yönelik tutumu, ekonomi temelli tüketim toplumu açıklamasında bilimin rolü hakkında öne sürdüğü modern bilime yönelik eleştiriler, modernizm eleştirisi, bilimsel bilgiyle rasyonalite bağımlılığını sorunsallaştırmasıyla postmodern eleştirinin temelini oluşturmaktadır. Okul pozitivistliğe karşı bir tavır içindedir, toplumsal olayların incelenmesinde pozitivist metodu eleştirerek sosyal bilim inşa etmeyi amaçlamışlardır. Okul, “*Pozitivizmin sığ, genelleyici, total niteliklerine özellikle vurgu yapmış ve yeni bir sosyal bilim inşa etmeyi hedeflemiştir*” (Durdu, 2006, s. 20-21). Okul üyesi Marcuse modern bilimi eleştirirken sanayi toplumu için bir baskı biçimine dönüştüğünü (Marcuse, 1968, s. 211) ifade etmektedir.

C. P. Snow’un bilimlerin bölünmesine dair fikirleri de modern bilim ve postmodern eleştirel teorilerin ayrışmasında önemli bir yere sahiptir. 1959’da Rede konferansında Snow kendisine ün kazandıran konuşmasını gerçekleştirmiş, büyük yankı uyandıran fikirlerini daha sonra *İki Kültür* adlı eserinde yazıya dökerek tartışmanın devamını getirmiştir. Snow, akademik disiplinlerin arasında var olduğunu iddia ettiği; bir yanda bilimin olduğu diğer yanda kültürel çalışmalar ve beşeri bilimlerin olduğu bir bölünme durumundan bahsetmektedir.

“*İki kutup, iki zıt grup: Bir kutupta edebi entelektüeller var, bunlar entelektüel sıfatını, onlardan başka kimse yokmuş gibi sadece kendilerinden bahsetmek için kullanmayı alışkanlık edinmişler....Bir kutupta edebi entelektüeller varken, öbüründe de öncelikle fizikçilerin temsil ettiği bilim adamları var*” (Snow, 2005, s. 92-93).

Ona göre bu iki grup arasında karşılıklı olarak bir anlama uçurumuna dönen anlayışsızlık hatta düşmanlık söz konusudur. Birbirlerini algılama tarzları çarpıktır, birbirlerinden çok farklıdırlar, duyguları bile farklıdır. Edebi entelektüeller; bilim insanlarını insanlıktan haberi olmayan, sığ bir iyimserlikle dünyayı açıklamaya çalışan, bilimi kahraman ilan eden, küstah ve kendini beğenmişler olarak görürlerken; bilim insanları ise edebiyatçı entelektüelleri basiretsiz ve insanlıkla ilgili tuhaf bir umursamazlık içinde düşünmektedirler, onlara göre edebi entelektüeller sanat ve düşünce hakkındaki açıklamalarını varoluşsal anlarıyla sınırlama eğiliminde oldukları için içten içe anti-entelektüellerdir (Snow, 2005, s. 93-94). Snow’a göre bu eleştirilerin bazılarının temeli olmakla birlikte ancak genel anlamda hepsi yıkıcı ve tehlikelidir, yanlış anlaşılabilir mevcuttur. Fikirlerini temellendirmeye çalıştığı eserinde Snow bu ikiye bölünmenin kendisiyle birlikte ve daha öncesinde birçok kişi tarafından farkına varılan bir durum olduğunu ve kökeninin aslında sanayi devrimi, tarım devrimi kadar bilimsel devrime ve bu devrimlerin getirmiş olduğu değişime dayandığını öne sürerek, ekonomik durumların, iş olanaklarının ve birçok etkenin bilim dünyasını etkilemesinin bu kıyaslamaların başlangıcı olduğunu iddia etmektedir.

“Modern toplumlarda yaşanan hızlı teknolojik değişim ve dönüşümler bilginin doğasında da değişime yol açmış ve toplumların bilgisayarlaştırılması realitesi ortaya çıkmıştır, böylece modernlikten bir kırılma ve kopuş gündeme gelmiş, böylesi koşullarda postmodern toplum ön plana çıkmaya başlamıştır” (Kızılcılık, 1996, s. 57). Böylece bilimi anlayabilme ve açıklayabilme çalışmaları XX. yüzyılda ortaya çıkan bu gelişmelerle birlikte disiplinler arası bir nitelik kazanmıştır ve sınırları gelişerek tarihsel bir bütünlük içinde açıklanabilecek bir bakışla ele alınması gereği ortaya çıkmıştır.

1. Bilim Savaşları Teriminin Ortaya Çıkışı

Bilim savaşları terimi ise ilk kez Andrew Ross’un, Paul R. Gross ve Norman Levitt’e ait 1994’te çıkarılan *Yüksek Batıl İnanç: Akademik Sol ve Bilimle Kavgaları (Higher Superstition. The Academic Left and its Quarrels with Science)* adlı kitaba tepki olarak çıkardığı ve editörü olduğu *Social Text* dergisinin *Bilim Savaşları (Science Wars)* sayısı aracılığıyla gündeme gelmiştir. Bilimle olan kavga, derginin bu sayısı ile birlikte bilimle savaşa dönüşmüştür. Postmodernist eleştirmenler hakkında yoğun eleştirilerle yazılan, Gross ve Levitt tarafından çıkarılan *Yüksek Batıl İnanç* kitabı önce ‘akademik sol’ tanımlamasıyla eleştirilerine başlamaktadır. Kitaba göre akademik sol kategorisi, esas olarak hümanistlerden ve sosyal bilimcilerden oluşmaktadır; çalışan doğa bilimciler akademik sol saflarında nadiren görülmektedirler. Bilimden hoşlanmayan akademik sol, doğal olarak, bilimin toplumu kontrol eden siyasi ve ekonomik güçler tarafından, özellikle de askeri donanım, muhaliflerin gözetlenmesi, yıkıcı ve çevreye zarar veren endüstriyel süreçler ve popüler kültür teknolojileri aracılığıyla kitle bilincinin manipüle edilmesi gibi alanlarda kullanılmasından hoşlanmamaktadır (Gross& Levitt, 1994, s. 10). Üstelik akademik solda bilimsel bilginin gerçek içeriğine ve eğitimli insanlar arasında evrensel olduğu düşünülebilecek, bilimsel bilginin makul ölçüde güvenilir olduğu ve sağlam bir metodolojiye dayandığı varsayımına karşı açık bir düşmanlık bulunmaktadır. Kitaba göre bu bilim eleştirmenleri, Ortaçağ gibi bilim öncesi bir çağın geleneksel adetleri ve dindar kesinlikleri için pişmanlık duymamakla birlikte, bilimin kendisini gerici bir gericilikle suçlamaktadırlar ve birçoğunun hor gördüğü ve ortadan kaldırmayı umduğu mevcut düzenin ideolojik bir destekçisi olarak bilime sövmektedirler. Eleştirilerin büyük bir kısmı, genellikle postmodern düşünce ve değer sisteminin sağladığı bilgilerle ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık, postmodernizm, özellikle edebiyat eleştirisi, sosyal tarih ve kültürel çalışmalar olarak adlandırılan alanlarda akademik solun akademik çalışmalarına yerleştirilmekte ve detaylandırılmaktadır (Gross& Levitt, 1994, s.12-13). Böylece eleştirmenler postmodern olduklarında bilim eleştirilerinde bilimsel söylemleri çabucak yıkabilecek bir bakış açısıyla ideolojik bir sınıflamada bulunmaktadır.

“Postmodern bir eleştirmen, işine geldiğinde her önermeyi zıddıyla okuma ruhsatına sahip olduğunda, daha geleneksel türden analitik beceriler harcanabilir hale gelir ve mantık, retoriğin girdabında kaybolur. Belirli anlamın hayali olduğuna ve iyi bilenmiş postyapısalcı postmodernistin en ufak bir saygısına layık olmadığına bir kez karar verildiğinde, zor kazanılmış hakikatin tüm yapısı iskambilden bir ev haline gelir. Bir söylemsel topluluğun diğeri kadar iyi olduğu, bilim anlatısının batıl inanç anlatıları karşısında hiçbir ayrıcalığa sahip olmadığı bir kez onaylandıktan sonra, yeni mezun kültür eleştirmeni derin bilimsel fikirler konusundaki cehaletinin tadını çıkarabilir” (Gross& Levitt, 1994, s. 101).

Gross ve Levitt’in postmodernizme ağır bir şekilde yüklenmesi ve akademik sol diye tabir ettikleri postmodernist eleştirmenlerin doğa bilimine karşı tavrı, Snow’un *İki Kültür*’üne benzer bir bilimsel ayırmadan bahsetmektedir. Her ikisi de yalnızca bilim ayırımıyla kalmayıp bu ikiliğin kökenlerini ideolojik olarak temellendirmekte ve değer sistemi de dâhil olmak üzere kültürel altyapı üzerinden açıklamalar yapmaktadırlar. Gross ve Levitt’in *Yüksek Batıl İnanç* adlı eserinden sonra Andrew Ross; 1995’de çıkarmış olduğu ve editörlüğünü yaptığı *Social Text* dergisinin 46/47 sayılı *Bilim Savaşları* başlıklı sayısında bilim kavgasını bir *Bilim Savaşı* olarak tanımlamıştır.

2. Alan Sokal ve Aldatıcı Makalesi

Bilimler arası var olan kutuplaşma New York Üniversitesi Fizik bölümünden Alan Sokal’ın 1996 yılında yayınladığı bir makaleyle *Bilim Savaşları* ismini almıştır. Postmodernist düşünce açısından önemli, yayınladığı kültürel çalışmaları ile öne çıkan Amerikan akademik kültür dergisi *Social Text*’te kuantum mekaniği ile ilgili, *Sınırların Aşımı: Kuantum Yerçekiminin Dönüşümsel Bir Betimlemesine Doğru* (*Transgressing the Boundaries. Toward a transformative Hermeneutics of Quantum Gravity*) isimli makaleyi gönderen Sokal, makalenin yayınlanması üzerine makaleyle ilgili ifşalara başlamıştır. Sokal, editöryal ve bilimsel süreçlerden geçerek yayınlanan, “ün kazanmış muzip bir aldatmaca” (Sokal& Bricmont, 2002, s. 11) diye tanımladığı makalesinde dergiye kuantum mekaniğine postmodern bir yorum getirdiğini iddia ettiği uydurma bir içerik sunmuştur. Makalesinde pek çok doğa bilimci için öne sürdüğü tezini Sokal şu sözlerle ifade etmektedir:

“Aydınlanma sonrası Batı entelektüel bakış açısı üzerindeki uzun hegemonyanın dayattığı ve kısaca şu şekilde özetlenebilecek dogmaya sarılırlar: herhangi bir insandan ve aslında bir bütün olarak insanlıktan bağımsız özellikleri olan bir dış dünya vardır; bu özellikler ‘ebedi’ fiziksel yasalarda kodlanmıştır ve insanlar (sözde) bilimsel yöntemin öngördüğü ‘nesnel’

prosedürlere ve epistemolojik kısıtlamalara bağlı kalarak bu yasalar hakkında kusurlu ve geçici de olsa güvenilir bilgi edinebilirler” (Sokal, 1995, s. 217).

Özellikle fizikçileri eleştiriyor gibi yazdığı bu yazıda Sokal, bilim tarihi ve bilim felsefesindeki değişimci çalışmalarla artık XX. yüzyıl için Kartezyen-Newtonyen metafiziksel açıklama tarzının geçerli olmadığını, feminist ve postyapısalcı eleştirilerin Batı bilimsel pratiğinin gizemini çözdüğünü, nesnellik cephesinin ardında gizlenen tahakküm ideolojisini ortaya çıkardığını öne sürmektedir. Makaleye göre fiziksel gerçeklik, en az toplumsal gerçeklik kadar, temelde toplumsal ve dilsel bir kurgudur; bilimsel bilgi nesnel olmaktan uzak, kendisini üreten kültürün egemen ideolojilerini ve güç ilişkilerini yansıtmakta ve kodlamaktadır. Amaç ise sınırları aşan özgürleştirici bir bilim ortaya koymaktır (Sokal, 1995, s. 217-218). Sokal bu fikirlerini dönemin öne çıkan kişilerinin eserlerinden alıntılar yaparak desteklemektedir. Matematik, fizik, postmodernist jargon ve postmodernist ve postyapısalcı yazarlardan yapılan çok sayıda alıntıdan oluşan garip bir karışım olan metin tamamen saçmalıklardan ibarettir. Aslında, gerçekten zeki, gerçekten sağlam, gerçekten ilerici, gerçekten politik olarak doğru yazılmış, ancak yine de tamamen saçmalık olarak kalmıştır. Sokal’ın ifadesiyle “*bu makale bozuntusu parodi ünlü Fransız ve Amerikan entelektüellerin fizik ile matematik üstüne söylediklerinden yapılan, hiçbir anlamı olmayan ama ne yazık ki otantik alıntılarla tıkabasa doluydu*” (Sokal & Bricmont, 2002, s. 11). Sokal’ın niyeti *Social Text* editörlerinin metin içindeki saçmalıkları fark edip edemeyeceklerini test etmek için yaptığı bir deneydir. Sokal, zeki insanların makalesindeki matematik ve fiziğin uygunsuz olduğunu ve sosyal bilimler alanında bunlarla bir şey kanıtlamanın imkânsız olduğunu görebilmesi gerektiğini düşünmüştür. Editörler metnin anlamsız olup olmadığına karar veremedikleri durumda matematikçi ya da fizikçilerden öğrenecek kadar zeki olduklarını düşünmüştür. Ancak editörlerin Sokal’ın makalesini herhangi bir sorgulamaya tabi tutmadan ve hakem değerlendirmesi yapmadan yayınlamaları bu iki ihtimali de yapamadıklarını göstermiştir. Sokal’a göre *Social Text* editörlerinin davranışı postmodernist ve postyapısalcı sosyal bilimler alanında bilimsel standartların tamamen yokluğundan söz edilebileceğini açıkça göstermiştir. Ona göre bu hem bilimsel hem de siyasi bir sorundur. Bilimsel kısmı açık olan durumun siyasi kısmına göre; ana akım sosyal bilimler ya da ana akım sosyal bilimciler politik olarak ılımlı solcular ya da liberallerdir. Eğer politik olarak aktiflerse kadın özgürlüğü, kurtuluş, ırkçılık karşıtlığı, sömürgecilik karşıtlığı, medeni haklar, ekonomik adalet ve benzerlerini savunmaları gerekir (Weber, 2006, s. 3-4). Sokal da tüm bu siyasi hedefleri kabul etmektedir. Ona göre bilimsel bilgi yalnızca sosyal, politik, kültürel, tarihsel ya da ekonomik koşullara bağlı söylemler değildir. Bilimsel bilgi başka herhangi bir hikayeye önceliği olmayan bir tür sofistike hikayeden ibaret değildir. Sokal’a göre

bilime ve bilimsel bilgiye yönelik postmodernist ve postyapısalcı yaklaşım tamamen yanlış ve hatalıdır. Onun açısından bilim ve bilimsel bilgi cehalete, siyasi ve ekonomik eşitsizliğe, adaletsizliğe karşı en önemli silahtır, insan haklarının evrensel geçerliliğine hizmet etmektedir. Makalenin yayınlanması sonrası uydurma olduğu açıklandığında karşılıklı eleştiriler yanında suçlamalar ortaya çıkmıştır. Makale sonrası problem kayması meydana gelerek pozitivism eleştirisinden çok modern bilimin finans kaynakları tartışılmaya başlanmıştır.

“Pozitivizmin öne sürdüğü, bilimin ilerleyen yegâne insan etkinliği olduğu kabulüne dayalı olarak, eğer bilime bu niteliği kazandıran öge ya da ögeler tespit edilebilirse, ilerlemenin hızlandırılabileceği ve olanaklı diğer alanların da bilimselleştirilebileceği savı kısmen korunurken, tartışma büyük oranda bilimin sahip olduğu otoritenin ve toplumsal örgütlenme içerisindeki yerinin ve finans kaynaklarından aldığı payın savunulmasına kaymıştır. Karşıt bilim tezleriyle birlikte Sokal Vakası'nın popülerleştirdiği bu tartışma zemini, bilimi anlama ve açıklama çalışmaları bakımından bir savunu olmanın da ötesinde, refleksif bir düşünüşün de yolunu açmaktadır” (Anlı, 2014, s. 1-2).

Bu refleksif düşünüş bilim çalışmalarının sınırlarının genişlemesine neden olmuştur. Postmodern düşünürler ve modern bilim insanları arasındaki tartışmalarda: beşeri bilimlerle ilgilenen birçok entelektüelin doğa bilimleri konusunda hiçbir bilgiye sahip olmadığı, dergilerin saygın yayın kurullarına rağmen böyle uydurma yazları yayınlayabilecek kadar bilimsel açıdan yetersiz olduğu, ayrıca karşı görüş açısından Sokal'ın yaptığı etik olarak yanlışlığı gibi konuların tartışılmasına neden olmuştur.

3. Bilim Savaşları

Alan Sokal'ın aldatıcı makalesinin bu kadar tartışılır olması dergi editörü Ross'u harekete geçirmiş ve kendi editörlüğünde 1996'da *Bilim Savaşları* adlı bir kitap çıkarmasını sağlamıştır. Ross kitaba yazdığı Giriş bölümünde bilimin eleştirilmesinin buldukları dönemde artık normalleştiğinden bahsetmektedir:

“Eskiden diz çöktürücü teknofobi olarak nitelendirilen şey artık ileri sanayileşmenin yarattığı risk ve tehditlere karşı gündelik bir tepki haline gelmiştir. Bilim eleştirisi normalleştirilmiş ve evcilleştirilmiştir, yüzlerce küçük yolla bu uygulanmıştır. Tükettiğimiz işlenmiş gıdalardan, biyolojik olarak tasarlanmış bir geleceğe doğru attığımız adımlara kadar, her şeyin güvenliğine ilişkin büyük bir kamu kaygısının temelini oluşturmaktadır ve genellikle popüler kısaltmayla ‘doğaya müdahale’ olarak tanımlanmaktadır. Yine de çevremizdeki riskler hakkındaki bilgi eşit olmayan bir şekilde paylaşılmaktadır, riskler herkesin günlük modern yaşam deneyiminin bir parçasıdır” (Ross, 1996, s. 3).

Ross'a göre teknolojinin ilerlemesi ve sanayileşmenin artması tehlikeleri beraberinde getirmektedir, kamuda kaygı oluşturan bu riskler hakkında bilgi insanlara eşit olmayan bir şekilde dağılmaktadır, ancak bu riskler tüm insanların günlük modern yaşamının bir parçasıdır. Bilim ona göre rasyonalite üzerinde tekel değildir, bilimsel bilgi sosyal ve fiziksel ortamlardan uzaktır, işçi ya da çiftçi kullandığı malzemeler üzerine bilim adamından daha fazla bilgi birikimine sahiptir. Üreticinin çıkarlarından ziyade kullanıcıların yerel deneyimleri, etkilenecek toplulukların ihtiyaçlarıyla şekillenen bir metodolojik reform sosyal rasyonaliteyi ortaya çıkaracaktır. Ancak bilimler ekonomik rasyonaliteyle irtibatlıdır, yeni pazar çözümleri sağladığı çevre sorunlarının kaynağı da bilimsel gelişmelerdir. Bu sorun ve tartışmaların kaynağında var olan *büyük bilim* kamuda itibar kaybında olduğu için bilim insanları tarafından ele geçirici kaba tepkiler gelmektedir, bunlardan biri de Gross ve Levitt'in eseridir (Ross, 1996, s. 4-7). Ross'a göre bilimle kavga temelli *Yüksek Batıl İnanç* adlı bu eser şüpheli duruma düşen bilim insanlarına bir uyandırma çağrısı olarak sunulmaktadır. Kitapta bilimi aşağılayanlarla sosyal yorumcuların göreceliği, postmodernistlerin sofistike şüpheciliği, feminist eleştirmenlerin keskin Lysenkoizmi, radikal çevrecilerin mileyumculuğu, Afrocentriklerin ırksal şovenizmi aynı karışık tarzda yorumlanarak karikatürize edilmektedir (Ross, 1996, s. 9). Akademik medyada sert tepkiler alan bu eser sonrası sosyal ve beşeri bilimlerden geniş bir çevreyi harekete geçirmeyi hedefleyen konferanslar düzenlenmiştir. *Yüksek Batıl İnanç* kitabının öne sürdüğü bilim karşıtı akademik sol ve bilimle kavgası fikrine ek olarak, bilim eleştirileri ve bilim karşıtlığıyla düzenlenen konferanslar Ross'un tartışmaya bilim insanlarını eleştirerek dâhil olmasını sağlamıştır. Ross'a göre buldukları çağda bilim insanlarının büyük çoğunluğu, yayınlanabilir araştırmalar değil, yerel, teknik bilgi üreten sanayi işçileridir.

“Yirminci yüzyılın sonlarında bilim bu kadar tehlikeye girmişken, sanayileşmişken ve metalaştırılmışken, onun bozulmamışlığına olan inancın militanca yeniden canlanması ve hakikat iddialarını anlamak zor değildir. Ama bu Bilim Savaşları iddialarının arkasındaki haçlılar, tefecileri tapıntıdan kapı dışarı etmek niyetinde değiller. Onların öfkesi, her şeyden önce, tapınağın nasıl inşa edildiği, ritüellerinin nasıl sürdürüldüğü ve yıkıldığını gösterenlere yöneliktir” (Ross, 1996, s. 10).

Bu savaş durumuna çare olarak bilimin önceliklerine dair alınan karar alma süreçlerine bilim insanı olmayanların da katılımını savunan Ross, halk için bilim kavramının her zaman olduğundan daha önemli olduğunu, bilimin birden fazla versiyonunun olduğunu kabul edilmesi gerektiğini çünkü tekil bir yöntemin her zaman sosyal kirleticilerinden arındırılabilir ve formüle edilebilir olduğunu ileri sürmektedir. Laboratuvar aletlerinin kapalı ortamı yerine insanların yaşam ortamlarındaki deneyimleri etrafında inşa edilen bilimsel yöntemlere ihtiyaç

bulunmaktadır. Ross, *Bilim Savaşları* adlı bu eseri ortaya çıkarma amacını açıklarken Alan Sokal'ın makalesinden de bahsetmektedir. *Social Text*'in Bilim Savaşları sayısında basılan ancak aldatmaca olarak sunulan makalenin *Yüksek Batıl İnanç* benzeri bilim çalışmalarına bir eleştiri olarak yazıldığını, ancak bir olay haline geldiğini belirten Ross, bu durumun bilim ve teknoloji çalışmalarının ele aldığı konulara çok daha geniş bir kitle kazandırdığını, dikkatleri iyi niyetli seslerden uzaklaştırarak derginin içindeki diğer yazıların önemini gölgelediğini düşünmektedir (Ross, 1996, s. 14). Editörlüğünü yaptığı *Bilim Savaşları* kitabı bilim savaşlarını başlatan iddialara verilen yanıtların geniş bir yelpazesini sunan yazılardan oluşmaktadır ve Sokal olayını da telafi etmek amacıyla basılmıştır.

4. Postmodernistler ve Bilim

Alan Sokal'ın aldatmacası ile ilgili birçok makale yayınlanması sonrası başlayan *Bilim Savaşları* tartışması akademik çevrelerce benimsenerek taraftar toplamaya devam etmektedir. Sınırın bir tarafında haksızlığa uğradığını düşünen *Social Text* kurucusu Stanley Aronowitz ve editör Andrew Ross, diğer tarafta ise Paul R. Gross, Norman Levitt bulunmaktadır. Devam eden tartışmalarda Sokal postmodernist ve postyapısalcı sosyal bilimlere yönelik eleştirilerini ayrıntılı şekilde açıkladığı eserler kaleme almıştır. 1997 yılında Sokal ve Jean Bricmont birlikte yazdıkları *Son Moda Saçmalar- Postmodern Aydınların Bilimi Kötüye Kullanmaları* adlı eserde seçmiş oldukları postmodernist ve postyapısalcı yazarların eserlerini inceleyerek analiz etmişlerdir. Jacques Lacan, Julia Kristeva, Luce Irigaray, Bruno Latour, Jean Baudrillard, Gilles Deleuze ve Felix Guattari ve Paul Virilio'nun yazılarından örnekler veren kitapta amaçlarını "adına 'postmodernizm' dediğimiz zamanımızın puslu modasına yapılan eleştirilere sınırlı ama özgün bir katkıda bulunmak" (Sokal& Bricmont, 2002, s. 22) olarak açıklamışlardır. Postmodernist akımın matematiğin ve fiziğin terim ve kavramlarını nasıl kötüye kullandıklarını açıklarken bu kötüye kullanmayı; 1) sığ düşünerek bilimsel kuramlarla ilgili konuşmak, 2) doğa bilimlerinin kavramlarını nedensizce sosyal bilimlerde kullanmak, 3) teknik terimler arasında ilgisiz bağlar kurmak, 4) anlamsız cümlelerle oyunlar kurmak olarak sınıflamış ve sıralamışlardır. Kavramları kötüye kullandığını düşündükleri felsefe, beşeri bilimler ve sosyal bilimler Sokal ve Bricmont için çok önemli olmakla birlikte bu alanlarda yazılan yazıların güç anlaşılmasının nedeni derinlikleri değil anlamsızlığıdır (Sokal& Bricmont, 2002, s. 23-24). Kitaptaki yazarların bazı yazılarının örneklerini geniş bir şekilde tartışarak, bu metinlerde matematik ve fizik kavramlarının tamamen yanlış kullanıldığını, bu kavramların yanlış anlaşıldığını, bilimsel teknik dilin metaforik bir şekilde anlamsız kullanıldığını vb. ayrıntılı bir şekilde göstermişlerdir. Bu yazarlar matematik ve fiziği edebiyat, feminizm, tarih ve toplumsal

cinsiyet çalışmaları hakkındaki kendi fikir ve teorilerini kanıtlamak için kullanmışlardır. Burada kullanılan bilimsel kavramlar tartışılan sorunlar bağlamında hiçbir anlam ifade etmemektedirler. Bunun nedeni ise alıntılanan yazarların tamamının kullandıkları teori ve kavramları anlamaması ya da sadece ilkel ve parçalı bir şekilde anlamalarıdır. Böylece postmodernist yazarların matematik ve fizik kavramlarını kullanmalarının tesadüfi, anlayışsız ve keyfi olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak bazen, bilim kavramlarının yanlış kullanımının hatta istismarının birçok postmodernist ve postyapısalcı yazar tarafından bilinçli olarak yapılmış olduğu izlenimi makul görülmektedir. Tüm bunları eleştiren kitabın amacının her türlü düşünsel sahtelik ve samimiyetsizlik karşısında durarak, postmodernist düşüncenin temelinde bulunan bilimsel ve felsefi bulanıklığı ortaya çıkarmak olduğu söylenebilmektedir.

Sokal ve Bricmont'a göre bahsettikleri postmodernist bu yazarlar bilim hakkında düşündüklerini gizleyemezler, çoğuna göre bilim, bilim insanları tarafından anlatılan karmaşık ve sofistike bir hikayedir. Bilimsel hikâye, mitler, din, destanlar, edebiyat ve benzeri pek çok hikâyeden biridir. Eşit ve kayıtsız olan bu hikâyelerin birbirlerine üstünlükleri yoktur, yanlış ve doğru terimleriyle ifade edilmezler, mitler ve bilim gibi hikâyeler yalnızca bir dil oyunu bağlamında ve belirli bir kültür bağlamında anlamlıdır (Sokal& Bricmont, 2002, s. 28-30). Mitler ve bilim sadece belirli bir kültürel, politik, sosyal ya da tarihsel bağlamda doğru ya da yanlışlar, doğruluk ve yanlışlıkları bu bağlamlara göre değerlendirilmektedir. Postmodernist ve postyapısalcı yazarların çoğu gerçeklik ve hakikat bilgisinin olasılığını reddetmekle birlikte, aynı zamanda zihinden bağımsız bir gerçekliğin varlığını da reddetmektedirler. Her türlü gerçekliğin insan yapımı olduğunu; kültür, din, dil ve benzerlerinin ortak bağlamı içinde insanların sosyal etkileşimleri yoluyla inşa edildiğini vurgulamaktadırlar. Bu bağlam dışında postmodernist düşünürler için gerçeklik diye bir şeyden bahsetmek anlamsız olmaktadır. Postmodernist ve göreci epistemolojiye göre bilimsel bilgi üretimi düzenleyici hakikat fikri tarafından yönlendirilmez; bu bir hakikat ve bilgi arayışı değildir. Postmodernist yazarlar için bilim, bilim insanlarının ve onların müşterilerinin çıkarları tarafından yönlendirilmektedir (Sokal& Bricmont, 2002, s. 256). Bu çıkarlar sonuçta siyasi ve ekonomiktir, güç ve zenginlik içindir. Postmodernist ve postyapısalcı düşünürlerin amacı da bu gerçeği ortaya çıkarmaktır. Bilimin hakikat uğruna yapılmadığını, iktidara hizmet ettiğini göstermek istemektedirler. Geçici olarak hangi teorinin kabul edilmesi ya da kullanılması gerektiği sorusunun deneyler, gözlemler vb. ile yanıtlanmasını reddetmektedirler. Bilimde iddia edilen kesinlik sosyal bilimlerin yapısından farklıdır (Karakuş, 2021, s. 221). Postmodernist akademisyenler bu tür kararların bilimsel etki, itibar ya da çıplak güç aracılığıyla alındığını vurgulamaktadırlar. Onlara göre bilimsel teorilerin kabulü; cinsiyet, din, ırk, siyasi ve ekonomik güç koşullarına bağlıdır.

Gerekçelendirme bağlamı yalnızca bir otorite bağlamıdır. Bilimsel bir teorinin geçici olarak kabul edilip edilmeyeceğine ya da yanlışlanması nedeniyle terk edilmesi gerekip gerekmediğine deneylerin ya da gözlemlerin sonuçları karar vermemektedir. Bunun yerine, gücü elinde bulunduranlar neyin doğru neyin yanlış olduğuna karar vermektedirler.

5. Bilişsel Görecilik

Sokal ve Bricmont postmodernist yazarlarla birlikte göreci epistemolojiyi destekleyen Thomas S. Kuhn ve Paul Feyerabend'den de bahsetmektedirler. Çoğu postmodern söylemde var olan bilişsel görecilik onlara göre, “*insan ve toplum bilimlerinin kimi akademik dallarında etkili olan, ‘görecilik’ genel adıyla anılan, çoğunlukla da iyi biçimlendirilmemiş bir düşünce demetidir*” (Sokal& Bricmont, 2002, s. 68). Bu göreci olan zaman ruhunun [Zeitgeist] kaynağında Thomas S. Kuhn'un *Bilimsel Devrimlerin Yapısı (The Structure of Scientific Revolutions)* adlı eseri ve Paul Feyerabend'e ait *Yönteme Karşı (Against Method)* adlı kitap bulunmaktadır. Bu gibi çağdaş bilim felsefesi çalışmalarının izleyicisi olan felsefeciler kitapların içeriğini diğer alanlara da genişleterek kullanmaktadırlar. Sokal ve Bricmont görecilik terimini “*bir önermenin doğruluğunun ya da yanlışlığının kişilere ya da toplumsal kesimlere göre değişeceğini ileri süren herhangi bir felsefeyi belirtmek için*” (Sokal& Bricmont, 2002, s. 69), kullanacaklarını ifade ederken aynı zamanda önermenin doğasına bağlı olarak farklı görecilik türleri ayırt etmişlerdir: olgusal gerçekleri ele alırken kullanılan kavrayışa ait göreciliğe epistemik görecilik; değer yargılarının anlatıldığı görecilik türü etik görecilik, sanat alanında kullanılan ise estetik göreciliktir. Göreci tutum Sokal ve Bricmont için bilim insanının bilim çalışmalarıyla ilgili düşüncelerine uygun değildir. Bilim insanları doğal dünya hakkında açıklama yaparken olabildiğince nesnel olmaya çalışmaktadırlar, göreci olanlar ise bu nesnellüğün bir tür ilkesel yanlış olacağını ifade etmektedirler (Sokal& Bricmont, 2002, s. 70-73). Popper'ı güçlü bir göreci olarak görmeyen ancak Kuhn ve Feyerabend gibi yazarların güçlü bir göreceli epistemolojiyi desteklediği vurgulanan eserde; bilimin iddialarını diğer gerçeklikle ilgili söylemler olan din, mit, astroloji gibi yalancı bilimlerin söylemlerinden ayıran şeyin ne olduğunu, hangi ölçütün kullanılacağını görecilerin soracaklarını ve eserde bunun yanıtlanmaya çalışılacağı anlatılmaktadır.

Sokal ve Bricmont'a göre göreci kaymaların iki temeli vardır: “*Yirminci yüzyıl epistemolojisinin bir bölümünün (Viyana çevresinde Popper ve diğerlerinin) bilimsel yöntemi biçimlendirmeye girişmesi. Bu girişimin kısmen başarısız olmasının kimi çevrelerde ussal olmayan bir kuşkuculuğa yol açması*” (Sokal& Bricmont, 2002, s. 77). Epistemolojide modern dönemde var olan Kuhn ve Feyerabend'e bağlı gelişmeler, göreci olmasa da Popper'a tepki

olarak meydana gelmişlerdir. Daha öncesinde Viyana Çevresinin bilimsel yöntemi tek bir ölçüte yani doğrulama ölçütüne bağlayarak *mantıksal çözümleme* yöntemine dayalı oluşturmuş oldukları neo-pozitivist Bilimin Birliği tezi Popper ve özellikle Kuhn'un fikirleriyle sarsılmıştır. Çevreye ait bilimin rasyonel yapıya sahip olduğu ve olgusal dil temelli açıklamalarda Carnap güçlü bir indirgemeci metot önermektedir: hiyerarşik olarak fiziğin temelde olduğu bir bilim teorisi geliştirmek. Bu hiyerarşi içinde farklı bilimlere ait kavramlar ve bilimsel yasalar birbirine bağlı olacaktır. Örneğin biyoloji alanında kullanılan homo sapiens tanımı, ekonomi açısından birey olmaktadır ve her ikisi de insana işaret etmektedir. Eşanlımlılık gündelik hayatta var olan doğru ile bilimsel doğru açısından da semantik olarak gerçekleşmektedir (Carnap, 1991, s. 394). Ona göre fiziki dünyaya ait olgusal dil ve ifadeler hem epistemik olarak hem de metot açısından evrenseldirler. Bilimle bilim olmayan sınırını olgusal dilsel ifadeler üzerinden çizen bu yaklaşım, bilimsel teorilerin ve gündelik dilin kullanımında insanlara yardımcı olan olgusal olmayan kavramlar ve metafizik konusunda beklentileri karşılayamaz duruma gelmiştir. Bu duruma gelmesinin asıl nedeni ise sarsılmaz olarak görülen temel bilimsel doğruların değişebileceği, yanlışlanabileceği durumların bilimde ortaya çıkması sonucu doğrulama yönteminin ve bilimsel ilerleme fikrinin sorgulanabilir hale gelmesidir.

Tümevarım yönteminin eksik yönlerinin ortaya konulduğu ve yanlışlama yönteminin öne çıkarıldığı Popper'ın eleştirel rasyonalizm fikri, Viyana Çevresi'yle bilimin rasyonel bir yapıya sahip olduğu tezini paylaşmakla birlikte, yönteminin ve ilerleme şeklinin farklılığı, gözlem temelli nesnel bakıştan farklı olarak, kuram yüklü gözlem anlayışını savunmasıyla yeni bir bilimsel açıklama modeli olarak öne çıkmaktadır. Viyana Çevresi için dilsel çözümleme yönteminin öne çıktığı yerde Karl R. Popper için önemli olan sözcüklerin kendilerinden ziyade eleştirilebilirlikleri ve kanıtlanmalarıdır (Popper, 2010, s. 40). Bilim tarihine içsel bir yaklaşımla bakan Viyana Çevresi ve Popper, bilimin bu rasyonel yapısının açıklanabilir olduğunu düşünmüşlerdir. Popper'ın kurama yaptığı vurgu, bilimsel kuramların kendilerinden ziyade bilim felsefesinin ana konularından bilim kuramının tartışılmaya başlamasına neden olarak ürün olarak bilimsel bilgi anlayışından etkinlik olarak bilim anlayışına geçişin yolunu açmıştır. Post-pozitivist bilim felsefesine geçilen bu anlayışla birlikte artık bilimin ürünlerinin açıklandığı sadece çözümleme etkinliği değil, aynı zamanda etkinliği üzerinden tarihinin araştırılması ve anlaşılabilir olarak açıklanmasına geçilmiştir.

Thomas Kuhn'un 1962 yılında yazdığı *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* adlı eseri Auguste Comte ile başlayan pozitivist bilim anlayışından, Viyana Çevresi ve Popper'ın neo-pozitivist bilim anlayışına kadar var olan bilim anlayışına bilim tarihini de ekleyerek farklı bir açıklama

getirildiği post-pozitivist aşamayı temsil etmektedir. Kuhn'un öne sürdüğü yaklaşım bilim felsefesini bilim sosyolojisi, bilim psikolojisi, bilim tarihi gibi diğer bilim çalışmalarıyla birlikte değerlendirilebilecek bir yapıya dönüştürmektedir. *“Tarih, yalnızca bir zamandizimi ve anlatı deposu olarak görülmediği takdirde, şu anda bize egemen olan bilim imgesinde esaslı bir dönüşüme yol açabilir”* (Kuhn, 2000, s. 58). Bu yüzden bilim tarihsel yönüyle ve diğer bilim çalışmalarıyla birlikte değerlendirilmelidir. Thomas Kuhn'un paradigma devrimleri aracılığıyla bilim tarihini açıklama girişimi, birçok araştırmacı için bilimin sosyal ve kültürel yönünü merak konusu haline getirmiştir.

Thomas Kuhn'la birlikte artık modern, pozitivist bakışla yapılan bilim açıklamalarının yanında sosyal ve kültürel bilimlerin açıklamaları ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu yönde yapılan çalışmaların postmodern düşünce, epistemik çok kültürlülük, sosyal inşacılık gibi akımların etkisi altına girmesi ise modern doğa bilimciler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Postmodern düşünce temel olarak bilime Wittgenstein'in da etkisiyle bir dil oyunu olarak yaklaşmaktadır, bilim diğer dil oyunlarından farklı olan epistemik ya da bilişsel bir üstünlüğü olmayan bir yapıdadır. Dil oyunu olmasını sağlayan yön ise bir takım kurallara bağlı olunarak, uzlaşımlarla kurulan oyuna dâhil olan her durumun o oyunun kurallarına bağlı olarak sınılanmasıdır. Yeni bir faaliyet ancak dâhil olduğu dil oyununa göre değerlendirilebilmektedir. Eşölçülemez olan dil oyunları kendi yapıları içerisinde kendi yöntemleri ve ön kabulleriyle farklılık gösteren ve değerlendirilen birer yapıya sahiptirler. Wittgenstein'den etkilenen Thomas Kuhn da aynı eşölçülemezlik durumunun var olduğu paradigmlar aracılığıyla bilim görüşlerini ifade etmektedir. Paradigmların içsel yapısı birer dil oyunu gibi bilimsel bir bakış açısının, yöntemin, açıklama tarzının içinde toplandığı bir yapıdadır ve değişimleri birer devrim niteliğindedir. Feyerabend ile gündeme gelen epistemik çokkültürcülük ise postmodern düşüncenin iddiasına benzer şekilde farklı kültürlere ait farklı açıklama tarzları olduğu ve hepsinin aynı düzeyde geçerli olduğu kabulüyle bilimleri ele almaktadır.

“Tarihin sağladığı zengin malzemeye bakan ve onu aşağılık içgüdülerini tatmin etmek ve şiddetli entelektüel güvenlik nöbetlerini açıklık, kesinlik, ‘nesnellik’, ‘gerçek’ gibi terimler altında dindirmek için fakirleştirmeye yeminli olmayan herkes sonunda görecektir ki, tüm şartlar altında ve insani gelişmenin tüm evrelerinde savunulabilecek tek bir ilke vardır: ne olsa uyar” (Feyerabend, 1999, s. 43).

Feyerabend'e göre bilimler içinden çıktıkları kültürün tarihinden, coğrafyasından, yapısından ve en önemlisi birikiminden izler taşımaktadır. Bilimlerin her biri içinde yaşadığı kendi kültürüne uygundur ve bu yüzden bilimler birbiriyle aynı değere sahip olmaktadır. Sosyal

inşacılık görüşü de postmodern düşünceye ve epistemik çok kültürlülük görüşüne paralel olarak bilimi sosyal yapı üzerinden değerlendirmektedir.

“Genel olarak sosyal inşacılık, insan türünün türsel bir özelliği olan sosyalliğinin tüm yönlerini; bu sosyallikle ilişkili olarak ortaya çıkan birçok farklı bilgi formunu -buna sosyal bilimcilerin kendileri tarafından üretilenler bilgiler de dâhil olmak üzere- sürekli ve içsel bir sosyolojik bakış açısıyla izlemeyi ve geliştirmeyi içerir” (Weinberg, 2014, s. 20-21, Akt. Alpman, 2018, s. 16).

Bu görüşe göre bilgi topluca onay verilen bir düşüncedir, tüm bilgiler ve özelde de bilimsel bilgi sosyal koşullar ve etkenler aracılığıyla belirlenmektedir.

Bu üç görüşün ortak özelliği göreciliği savunmalarıdır, bilimin evrensel olduğunu ve rasyonel bir yapıya sahip olduğunu reddetmektedirler. Modern bilim anlayışını savunan bilim insanları ise bu göreci bakış açılarına karşı çıkararak bilimin nesnelliği konusunda iddialarını sürdürmektedirler. Bilim savaşları olarak nitelenecek bu durum, bir tarafta doğa ve yaşam bilimleriyle uğraşan modern bilim insanlarıyla, diğer tarafta beşeri bilimlerle uğraşan postmodern bilim insanları arasında gerçekleşen akademik polemikleri kapsamaktadır, kendi aralarında bilimin yapısını ve statüsünü tartışırken aynı zamanda bilgiye ve rasyonaliteye dair derin fikir ayrılıklarını öne sürmektedirler (Irzık, 2005, s. 11). Modern doğa bilimciler, postmodern beşeri bilimcileri bilimin ne olduğunu bilmemekle suçlamaktayken, postmodern bilimciler ise bilim insanlarının bilimdeki rolünün modern doğa bilimciler tarafından gözden kaçırıldığını iddia etmektedirler.

Postmodern beşeri bilimlerin göreciliği seçme nedenlerini ve iddialarını Irzık yorumlayarak özetlemektedir. Irzık’a göre doğruluk ve rasyonalite tarih ve kültür gibi unsurlarla şekillenmektedir, modern bilim Batı’nın XVI. ve XVII. yüzyıllardaki kültürel birikimi aracılığıyla ortaya çıkmıştır ve bilimsel içeriği ortaya çıktığı bağlamın etkisindedir. Bilim diğer kültürel unsurlarla şekillendiği için meşrudur, evrensel olduğu iddia edilen her tür bilgi ve yöntem Batının diğer ülkeler üzerine emperyalist baskı aracıdır. Bilimin, yöntemin ve doğrunun tekleştirilmesi farklı olan görüşleri göz ardı etmek ve baskı uygulayabilmek için geliştirilen epistemik otorite söylemleridir. Evrenselci bu bakış ötekileştiren ve baskı kuran bir yapıya sahiptir (Irzık, 2005, s. 14-15). Görecilik bu baskıyı yıkabilecek bir söylemle rasyonaliteyi, doğruyu ve bilgiyi değişebilen bir yapıda tanımlamaktadır. Kültür, dil ya da kavramsal çerçevenin bilime etkileri, nesnel bir bilgi ve nesnel doğru olduğu iddialarını çürütmektedir. Bilim birçok düşünce sistemi gibi geçerli bir dil oyunudur ve bu düşünce farklılıkları özgürleştirici görecilikle birlikte anlam kazanmaktadır.

Görecilik, onu savunan postmodern, çokkültürcü ya da sosyal inşacı bilim insanları tarafından bu nedenlerden dolayı ilerici ve özgürleştirici olarak tanımlanırken, evrenselcilik ise gerici ve baskıcı olarak betimlenmektedir. Ancak kültürden bağımsız nesnel doğruların olmadığı tezi ve her fikrin kendi yapısı içinde doğru olduğu fikri evrenselcilik fikri için de uygulandığında görecilik kendi iddiasını yalanlamaktadır. Çünkü evrenselcilik fikri de en az diğerleri kadar kendi bağlamında değerlendirildiğinde doğru olmaktadır ve gerici ya da baskıcı olarak nitelenmek haksızlık olabilecektir. Aynı zamanda ortak doğruların ve rasyonel yapının varlığı dogma ve baskın ideolojilere karşı savaşılabilmek için gereklidir. Lyotard'ın deyişiyle konuşmak savaşılmaktır (Lyotard, 1990, s. 35). Baskın ideolojilere karşı savaşılabilmek için bu ortak doğrularla konuşabilmek gereklidir. Ortak ölçütlerin olması bir şekilde egemen hale gelmiş fikirleri eleştirebilmeyi de beraberinde getirmektedir.

Sonuç

Alan Sokal'le başladığı öne sürülen ancak geçmişi çok daha eskilere dayanan Bilim Savaşlarının tartışılması Snow'un *İki Kültür* adlı eserinde de ortaya koyduğu üzere Bilimsel Devrim kadar geri götürülebilen bir ayrışmanın sonuçlarıdır. Bilimsel devrimle yaşanan doğa bilimlerinin öne çıkması, sanayi ve tarım devrimleriyle gerçekleşen bilim, siyaset ve ekonomi işbirliği, bilimin diğer sosyal ve beşeri bilimlerden kopmasına neden olan gelişmelerdir. Postmodernizm etkisindeki edebi entelektüeller, bu durumu bilim insanlarının kopuş sürecinde dünyayı nesnel açıklama tarzıyla ele alarak açıklamalar getirmesine, bilimin içinde var olan insani faktörlere ve bilimin ilerlemesinin sonuçlarına odaklanmaktan ziyade bilimin ilerlemesine odaklanmalarına ve dünyayı daha açıklanabilir kılan yasaları keşfetmeye yönelmelerine bağlamaktadırlar. Göreceli yaklaşımın evreni açıklamak için alternatif olacağını savunan entelektüeller, evrenin doğa biliminin iddia ettiği gibi tek bir açıklama tarzıyla açıklanmasının eksik olacağını düşünmektedirler. Buna bağlı olarak bilim ve bilimin ürettiği sonuçların insanların hayatlarına etki ettiği durumlar konusunda bilim insanlarının kendi faydaları ve güç için bağımsız davrandıkları durumları eleştirmektedirler. Buna karşılık bilim insanları ise evrenin göreceli açıklanamayacak bir düzenlilikle açıklanması gerektiğini, postmodern açıklamaların çözümsel değil kafa karıştırıcı laf kalabalıklarıyla insanları oyalayıcı bir açıklama tarzına sahip olduklarını ifade etmektedirler. Entelektüel olarak sınıflanan postmodernist bu açıklama sahiplerine tepki olarak Gross ve Levitt bilim kavgalarını anlattıkları eserlerinde akademik sol olarak tanımladıkları sosyal bilimcilerin doğa bilimcilerine düşman olduklarını ve nedenlerini sıralamışlardır. Bu kitaba tepki olarak postmodernistler tarafından çıkarılan *Social Text* adlı derginin Bilim Savaşları özel sayısı bilim insanlarını

eleştirmek amacıyla yazılar toplarken dergiye uydurma bir makale göndererek süreci bölen Alan Sokal sosyal bilimcilerin uğraş alanının bilimle ilgisi olmayan bir uydurma saha olduğunu öne çıkartan bir ifşa gerçekleştirmiştir. Sokal bu ayrışmanın ve postmodern aydınların durumunu anlattığı *Son Moda Saçmalıklar* adlı eserinde pozitivist bilimin birliği tezinden post pozitivist aşamaya geçişte öne çıkan bilim felsefecileri Kuhn ve Feyerabend aracılığıyla postmodern yapının ve bilimsel göreciliğinin nasıl bir gelişme süreci yaşadığını açıklamıştır. Modern bilimsel açıklamaların yanında artık postmodern düşünce, epistemik çok kültürlülük, sosyal inşacılık gibi akımların etkisiyle yapılan açıklamalar dünyayı ve içindekileri yorumlamaktadır ve her biri kendi açıklama tarzıyla evrenin çözülebileceğine dair bir inanç geliştirmiş olan bu akımlar, göreciliği özgürlükle bir arada tanımlamaya ve evrenselliği de baskıcılıkla ilişkilendirmeye dayanan bakış açılarıyla bilim savaşlarının devam etmesini sağlamaktadır.

Kaynaklar

- Alpman, P. S. (2018). Sosyal Teorinin Konusu Olarak Kimlik: Sosyal İnşacı Yaklaşım. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 21 (2), 1-24.
- Anlı, Ö. F. (2013). *Pozitivizm Sonrası Karşıt-Bilim Tezleri Ve XIX. Yüzyıl Bilim İmgisinin Dönüşümü*, [Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi].
- Anlı, Ö. F. (2014). Bilim Savaşları ve Post-modern Bilim Eleştirileri Üzerine, *Bilim ve Ütopya*, 236, 46-54.
- Carnap, R. (1991). Logical Foundations of the Unity of Science. *International Encyclopaedia of Unified Science*, 1(1), 393-404.
- Durdu, Z. (2006). Frankfurt Okulu'nun Sosyal Bilim Anlayışı. *Sosyoloji Dergisi*, 15, 15-32.
- Gross, P. R. & Levitt, N. (1994). *Higher Superstition. The Academic Left and its Quarrels with Science*, Baltimore/Maryland: The John Hopkins University Press.
- İrzık, Ş. (2005). *Bilim Savaşları, Türkiye Bilimler Akademisi Forumu, Sıra No:31*. Şenol Matbaacılık.
- Karakuş, G. (2021). Tarihyazıcılığı: Tarih Alanında Felsefi Hermenötik Nasıl Yapılır?, *İnsan ve Toplum Bilimleri Akademi Dergisi*, 1/2 (Aralık 2021), 218-225.
- Kızılcılık, S. (1996). *Postmodernizm Dedikleri*. Saray Kitabevleri.
- Kuhn, T. (2000). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, (Çev. N. Kuyaş). İstanbul: Alan Yayınları.
- Liotard, J. F. (1990). *Postmodern Durum*, (Çev. A. Çiğdem). Arı Yayınları.
- Marcuse, H. (1968) *Tek Boyutlu İnsan* (Çev. S. Çağan). May Yayınları.
- Popper, K. (2005). *Unended Quest – An Intellectual Autobiography*. Routledge.

- Popper, K. (2010). *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, (Çev. İ. Aka, İ. Turan). Yapı Kredi Yayınları.
- Ross, A. (1996). Introduction, *Science Wars*. (Ed. A. Ross). Duke University Press.
- Russell, B. (2017). *Batı Felsefesi Tarihi*, (Çev. A. Fethi), Alfa Yayınevi.
- Snow, C. P. (2005). *İki Kültür*. (Çev. T. Birkan). TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları 157.
- Sokal, A. (1995). Transgressing the Boundaries: Towards a Transformative Hermeneutics of Quantum Gravity, *Social Text*, 46/47, 217-252.
- Sokal, A., Bricmont, J. (2002) *Son Moda Saçmalar- Postmodern Aydınların Bilimi Kötüye Kullanmaları*, (Çev. M. Baydur, O. Onaran). İletişim Yayıncılık.
- Weber, K. (2006) .Science Wars-Remarks from a Critical Rationalist's Point of View, *Karl Popper, A Centenary Assessment, Volume II: Epistemology and Metaphysics*. Jarvie, K. Milford, D. Miller, eds., Aldershot et al., Ashgate. 1-14.
- Weinberg, D. (2014). *Contemporary Social Constructionism*. Temple University.